

بهره گیری از ظرفیتهای سواحل مکران در راستای بسیج دریایی

دکتر حبیب الله سیاری^۱ احسین خانزادی^۲ محسن رحمانی^۳

تهران- میدان رسالت- خیابان نیروی دریایی- ستاد نداجا

چکیده

حضور در دریا اولین شرط دفاع ناهمگون دریایی است. حضور در دریا شروعی برای برخورداری و دفاع از حقوق مرتبط با آن است. هرچه حضور یک کشور ساحلی در مناطق مختلف دریایی کمرنگ تر باشد، این فضا توسط سایر کشورهایی که توانمندی بیشتر در عرصه دریانوردی دارند، اشغال می شود؛ به گونه ای که با گذشت زمان، به دلیل حضور دائمی شان در مناطق مختلف آبهای سراسر جهان، در این مناطق حقوقی را برای خود قائل می شوند. در نقطه مقابل، حضور پررنگ تر و اثربخش تر ما در دریا، فرصت سلطه بر آنها و منابع آن را در محدوده خلیج همیشه فارس، دریای عمان و بخش هایی از اقیانوس هند از کشورهای صاحب قدرت و فناوری سلب می نماید. بسیج نظامی در دکترین بازدارندگی به مفهوم بازداشتن دشمن از اعمال تهدید و منصرف کردن او از حمله و هجوم بسیار کارآمد است. بازدارندگی برای کشورها و ملت هایی که با یک قدرت بزرگ ناهمگون^۴ مواجه هستند برای استفاده حداکثری از همه ظرفیتهای دفاعی، باید شامل ظرفیتهای مردمی نیز باشد. در این بین کیفیت منابع قابل بسیج شدن در پس کرانه حائز اهمیت است که امکان افزایش منابع داخلی قدرت و بسیج عده (نیروهای نظامی کلاسیک و بسیج فراگیر مردمی) و عده (تسلیحات و جنگ افزار)، برتری قدرت بسیج یافته و در دسترس را فراهم می سازد تا از این رهگذر بتوان اقدام تجاوزکارانه دشمن را پاسخ داد. لذا سواحل مکران که محل استقرار و گسترش نداجا^۵ در ساحل است، از اهمیت خاصی در زمینه بسیج دریایی برخوردار است و در این مقاله تلاش شده است تا ضمن برجسته ساختن نقش، جایگاه و کارکردهای سواحل مکران در بسیج دریایی برای دفاع از کیان ج.ا.ایران، جایگاه ویژه آن را در دفاع دریایی ناهمگون برجسته ساخته و کارکردهای آن را در این حوزه بیان نماید تا از این طریق بتوان آبهای ساحلی، منطقه نظارت، منطقه ویژه اقتصادی، فلات قاره و مناطق دریایی مورد علاقه را برای سلطه طلبان نامن نمود و با بکارگیری بسیج دریایی ناوگان غیرنظامی در کنار ناوگان نظامی، بر قدرت بازدارندگی نظام ج.ا.ایران افزود.

۱- دریادار دکتر حبیب الله سیاری (فرمانده نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران)

۲- ناخداایم حسین خانزادی (دانشجوی دکترای مدیریت استراتژیک- دانشگاه عالی دفاع ملی)

۳- ناخدا سوم محسن رحمانی (کارشناس مدیریت کمیسر دریایی از دانشگاه حضرت امام خمینی(ره))

۴- ممکن است در برخی ادبیات این واژه تحت عنوان ناهمطر از نیز به کار برده شود.

۵- نداجا : نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

واژه‌های کلیدی: سواحل مکران، بسیج دریایی، ظرفیت سواحل

مقدمه

همانگونه که می‌دانیم محدودیت‌های مرتبط با صنایع مادر، به ویژه در بخش صنایع دریایی و فناوری‌های نوین، صنعت دریایی کشورمان را با چالش‌های جدی روبرو ساخته است. این محدودیت‌ها با تحریم‌های استکبار جهانی و به تبع آن برخی از کشورهای صنعتی جهان شدت یافته و صنایع دریایی بخصوص بخش نظامی را با چالشی مواجه نموده است.

کشور ما در شمال تنگه استراتژیک و مهم هرمز واقع شده است. سالانه ۲۶۰ میلیارد دلار نفت از طریق این تنگه صادر می‌شود (IEA-2010). تنگه هرمز یکی از ۸ گلوگاه مهم دریایی^۱ جهان است که روزانه بخش قابل توجهی از انرژی کشورهای صنعتی جهان با عبور از آن تأمین می‌گردد. یعنی ۸۰٪ نفت خلیج فارس (شامل ۹۰٪ نفت عربستان، ۱۰٪ نفت کشورهای کویت و عراق، بخش عمده‌ای از نفت ایران و بخش قابل توجهی از نفت کشورهای بحرین، قطر و امارات متحده عربی) از طریق این تنگه صادر می‌شود (IEA-2010). از سویی دیگر نفت صرفاً کالایی اقتصادی نیست، بلکه به عنوان یک ابزار سیاسی نقش راهبردی در سیاست‌های بیشتر کشورهای جهان بازی می‌کند. کشورما نیز تا پیش از انقلاب شکوهمند اسلامی بازپس این راهبرد سیاسی بود. علاوه بر نفت و مشتقات آن، صنایع دیگری نظیر شیلات، کشتیرانی و دریانوردی و ... نیز در منطقه ما از اهمیت بالایی برخوردارند. با توجه به گستردگی مرزهای آبی در جنوب، سهم کشورمان از منافع مرتبط با صنایع یاد شده بیش از سایر کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد، حضور در این نواحی دریایی و حتی اقیانوس هند از جهات مختلف اهمیت بسیار زیادی برای ج.ا.ایران دارد. بنابراین خلیج فارس، تنگه هرمز، دریای عمان و حتی اقیانوس هند بیش از آنکه برای کشورهای جنوبی خلیج فارس اهمیت داشته باشد، برای ج.ا.ایران که بالغ بر ۹۳ درصد از صادرات و واردات آن از طریق دریا انجام می‌شود، اهمیت دارد.

متخصصین در حوزه دریاها بخوبی می‌دانند که در سالیان قبل از انقلاب اسلامی کشور ما در زمینه صنایع دریایی و برخی امور مرتبط با آن به ویژه سامانه‌های رانش وابستگی‌های زیادی به خارج از کشور ایجاد گردید و این زمینه موجب شد تا حضور ما در دریا به لحاظ کمی و کیفی کم‌رنگ‌تر از آنچه که در شأن و منزلت ایران اسلامی است باشد. بدون شک این حضور کم‌رنگ و بی کیفیت تا حدودی نتیجه سیاست‌های غلط حکومت‌های دست‌نشانده در کشور ما و بیشتر از همه محصول سیاست‌های توسعه طلبانه کشورهای صنعتی توسعه یافته است. از جمله این کشورها آمریکا، انگلستان، روسیه و برخی کشورهای اروپایی می‌باشند. این کشورها از غفلت و سیاست‌های غلط پادشاهان کشورمان نهایت بهره‌برداری را کردند و در سکوت کامل حضور کشورمان در دریا را کم‌رنگ و بی کیفیت نمودند تا بتوانند منافع خود را از منابع انرژی در خلیج فارس حفظ نمایند. اکنون که میراث‌دار غفلت و سیاست‌های غلط برخی گذشتگان هستیم و حال که شاهرگ حیاتی اقتصاد کشورمان به شدت به دریا وابسته است و این وابستگی تا آینده دور تداوم دارد، چگونه باید دریایی بمانیم و ضمن مقابله با این سیاست استعمارگران، با تمام قوا در مقابل مداخله‌گری‌های آنها هرچند ناهمگون، بایستیم؟

این مقاله سعی دارد با برجسته ساختن اهمیت حضور در دریا، نقش بسیج را در جهت افزایش کمیت و کیفیت حضورمان در دریا و به واسطه آن چگونگی بهره‌برداری از این حضور در راستای دفاع ناهمگون دریایی بیان نماید.

¹Chock point

۳- متدولوژی پژوهش:

۱-۲- بیان مسئله و ضرورت پژوهش:

در دنیای امروز بر کسی پوشیده نیست که دریا برای ملت‌ها عامل مهم زندگی است و هیچ کشور ساحلی نیست که منافعی در دریا نداشته باشد. مردمی که از دریا دورند، فاقد یکی از مهم‌ترین مبادی ارتباطی به دنیای خارج خود هستند. اقتصاد اینگونه ملت‌ها به سختی، آهستگی و کندی پیش می‌رود. دریا در رشد و زندگی اقتصادی ملت‌ها اهمیتی حیاتی دارد. منافع کشورهای صاحب دریا ارتباط مستقیم با خواسته‌ها، نیازها، توانایی‌ها و فرهنگ آنها دارد و در واقع سیاست دریایی آن کشورها را عینیت می‌بخشد. این سیاست در قالب راهبرد دریایی تبیین می‌گردد و اهداف اقتصادی، سیاسی و نظامی را به دنبال دارد. موفقیت در اهداف مورد نظر بستگی به توان به‌کارگیری نیروی انسانی، ابزار و تجهیزات و قوانین و مقررات در حد فراگیر دارد و قدرت دریایی را به وجود می‌آورد. این تلقی منسجم از «قدرت دریایی» نشأت گرفته از ابعاد اصلی و اساسی جهان پیشرفته امروز است.

با در نظر گرفتن اینکه راه‌های آبی به عنوان با صرفه‌ترین روش انتقال کالا شناخته شده هستند و از آنجا که وسایل حمل و نقل در راه‌های آبی از امکانات و ظرفیت بیشتری برخوردارند، تسلط دولت‌ها بر راه‌های آبی نه تنها می‌تواند به عنوان اقتصادی‌ترین راهکار حمل و نقل کالا محسوب شود، بلکه در تحکیم اصول و مبانی استقلال اقتصادی و سیادت و حفظ حقوق کشور در دریا مؤثر می‌باشد. به همین سبب اغلب کشورهای جهان که از امکانات طبیعی در زمینه دسترسی به دریاهای آزاد برخوردار هستند، با تشکیل ناوگان دریایی، حداقل قسمتی از تجارت دریایی جهان را به خود اختصاص داده‌اند.

از طرفی افزایش باز یگراندولتیو غیر دولتیدر نظام بین الملل و کاهش حوز همملکر دو تأثیر گذاریدولت-ملت هادر داخلو خارجمرزها بملیبه واسطهظهور پدیدجهانی شدن، بسترفرازیشنا امنیسیاسی، امنیتی، اقتصاد یوفرهنگیاجتماعیرا فراهم کردهاست. در این شرایط، جلوه‌های بیازهمکاریوتعارض وجودمی آید وکشور هاتالاشمی کنندتا اهداف خودرا از طریقحد اکثر ساز یهمکاری هاوهمچنین ایجادائتلافبینیروها ی موجود تأمین نمایند. آنجا که محیط‌های همکاری و رقابت به دلیل تعارض در منافع قدرت‌ها و کشورهای صاحب منافع به تدریج کمرنگ می‌گردند، محیط تنازعی جایگزین گردیده و با افزایش تنش‌ها و منازعات، جنگ بر سر منافع ملی در می‌گیرد. در واقع جنگ ادامه سیاست با ابزاری دیگر است و حال برای پیروز شدن در این میدان باید همه مؤلفه‌های قدرت ملی را به کار گرفت. بنابراین در یک جنگ دریایی به کار گرفتن همه مؤلفه‌ها و ظرفیت‌های قدرت ملی به منظور مقابله با تهدیدات به ویژه تهدیدات ناهمگون حائز اهمیت است. از آنجا که بسیج روندی است که در آن یک واحد اجتماعی به سرعت بر منابعی که قبلاً کنترل نداشته است، کنترل پیدا می‌کند، این سؤال مطرح است که در دفاع دریایی ناهمگون بسیج چه نقشی ایفاء می‌نماید و سازوکارهای به‌کارگیری بسیج دریایی در دفاع دریایی ناهمگون کدامند؟

۲-۲- اهداف پژوهش:

۱-۲-۲- هدف اصلی:

هدف اصلی این پژوهش تبیین نقش بسیج دریایی در سواحل جنوب شرق کشور در دفاع دریایی ناهمگون است.

۲-۲-۲- اهداف فرعی:

اهداف فرعی این پژوهش عبارتند از:

- ۱) تبیین بسیج و انواع آن
- ۲) تبیین کارکردهای بسیج
- ۳) تبیین دفاع ناهمگون و کارکردهای آن
- ۴) تبیین ظرفیت‌های موجود در سواحل جنوب شرق کشور به منظور فعال سازی بسیج دریایی
- ۵) تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش به منظور تبیین نقش بسیج دریایی در دفاع دریایی ناهمگون

۳-۲- سؤال‌های پژوهش:

۱-۳-۲- سؤال اصلی پژوهش:

نقش بسیج دریایی در سواحل جنوب شرق کشور به منظور دفاع دریایی ناهمگون چیست؟

۲-۳-۲- سئوال‌ات فرعی پژوهش:

(۱) بسیج چیست و انواع آن کدامند؟

(۲) کارکردهای بسیج کدامند؟

(۳) دفاع ناهمگون چیست؟

(۴) ظرفیت‌های موجود در سواحل جنوب شرق کشور به منظور فعال‌سازی بسیج دریایی چگونه است؟

۴-۲- نوع و روش پژوهش:

باتوجه به این‌که موضوع پژوهش به مطالعه نظریه بسیج و به کارگیری آن در دفاع دریایی ناهمگون

می‌پردازد، در این خصوص بیشتر به مطالعه اسناد و سوابق موجود در این حوزه پرداخته شده است. از این رو این پژوهش یک پژوهش اسنادی است؛ فرضیه‌ای ارائه نمی‌گردد و محقق به دنبال پاسخ‌گویی به سئوال‌ات پژوهش است.

۵-۲- روش گردآوری اطلاعات:

در گردآوری داده‌های پژوهش از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

۶-۲- ابزارهای گردآوری داده‌های پژوهش:

به منظور جمع‌آوری داده‌های پژوهش، محقق از ابزار مطالعه منابع بهره‌جسته است. بدین منظور داده‌های پژوهش با بهره‌گیری از جستجوی کتابخانه‌ای و استفاده از بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی و فیش برداری از آنها جمع‌آوری شده و مورد استفاده قرار گرفته است.

۷-۲- روش تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش:

داده‌های به دست آمده در این پژوهش بصورت کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۳- ادبیات پژوهش

۴-

۱-۴- جنگ ناهمگون و مشخصات آن:

استراتژیست‌ها جنگ ناهمگون^۱ را به عنوان نبردی که از شکل هنجار و قاعده طبیعی خارج شده و از روشی غیر مستقیم برای تأثیرگذاری بر یک نیروی برتر و نا متعادل^۲ استفاده می‌کند تعریف کرده‌اند. ابهام در تهدیدات از مهمترین وجه اختلاف ماهوی آن با جنگهای نامتعارف است. مشخصات عمده این نوع جنگ عبارت است از (رزموخواه، ۱۳۸۵):

- (۱) کوتاه بودن زمان درگیری، وسیع بودن منطقه نبرد
- (۲) اجرای جنگ سریع و قاطع با شدت عمل زیاد
- (۳) انطباق سطوح تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی
- (۴) سرعت بالا در چرخش اطلاعات
- (۵) آماده نمودن افکار عمومی برای جنگ
- (۶) دستیابی همزمان به اهداف سیاسی و نظامی
- (۷) دقت، هوشمندی و قدرت تخریب بالای تسلیحات

^۱Asymmetric Warfare

^۲Counter Balancing

- (۸) استفاده از فناوری‌های مدرن و پیچیده برای اداره جنگ
- (۹) اداره جنگ بصورت دور ایستا
- (۱۰) غیر تناوبی بودن جنگ
- (۱۱) کاهش خطوط مواصلاتی با جابجایی همزمان واحدها
- (۱۲) ائتلافی بودن جنگ
- (۱۳) اجرای عملیات روانی مستمر
- در این راستا تاکتیک‌های مدافع عبارتند از:
- (۱) انتقال کانون نبرد از جلوی دشمن به عقب آن
- (۲) بکارگیری قدرت دشمن علیه خودش
- (۳) نبود مرز مشخص میان امور و عملیات نظامی و شخصی
- (۴) استفاده دقیق و مؤثر از فناوری برای حصول همزمان به اهداف زیر:
- افزایش توانمندی واحدهای کوچک
  - امکان بکارگیری سریع‌تر عامل‌ها و در زمان کمتر
  - افزایش همزمان سرعت و دقت اثرگذاری
  - افزایش قابلیت انطباق پذیرعامل‌ها

۲-۴- بسیج و بسیج ملی:

۱-۲-۴- تعریف:

روندی است که در آن یک واحد اجتماعی به سرعت بر منابعی که قبلاً کنترل نداشته است، کنترل پیدا می‌کند. از این منظر بسیج ملی عبارت است از فرآیند کنترل منابع قدرت ملی در کمترین زمان (Etzioni, 1968:388) در تعریف دیگر بسیج فرآیندی است که یک گروه به کنترل بر منابع لازم برای کنش جمعی دست می‌یابد (تیلی، ۱۳۸۵: ۱۹). تعریف بشریه از بسیج عبارت است از فعال شدن و کاربرد منابع قدرت گروه در جهت اهدافی است که به وسیله ایدئولوژی تعیین می‌گردد. در این تعریف بسیج ملی یا بسیج عمومی به تدارک، آماده سازی و به کارگیری منابع، امکانات و توانایی‌های کشورهای مقابل با شرایط اضطراری ناشی از بحران‌ها و حوادث بزرگ در سطح ملی اعم از سیاسی، نظامی، امنیتی، اقتصادی، طبیعی، زیست محیطی و یا تحولات بزرگ ملی اطلاق می‌گردد. (بشریه، ۱۳۸۴:) در این تعریف بسیج ملی بیشتر برای مقابله با بحران‌ها و حوادث بزرگ در سطح ملی نقش دارد.

۲-۲-۴- ارکان بسیج:

برای بسیج می‌توان ارکانی را برشمرد که بدون آنها و درغیاب حتی یک مورد از آن بسیج مفهوم خود را از دست خواهد داد. اهم این موارد عبارتند از: (دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۴: ۱۵)

- (۱) جمعیت: عنصر اصلی و تعیین کننده است. به وسیله آن بسیج خلق می‌شود. بدون مردم بسیج شکل نمی‌گیرد.
  - (۲) رهبری: نقش هدایت و مدیریت صحنه را دارد و نقش بسیج کنندگی دارد. عامل انگیزش است و به بسیج پایداری می‌بخشد. رهبران در بسیج چند نوعند:
    - بعضی تئوری پرداز و رهبران فکری محسوب می‌شوند
    - بعضی نقش مدیریت دارند. نه تنها نظریه پردازی می‌کنند، بلکه در صحنه حضور دارند.
    - بعضی نقش کارزماتیک دارند (به آنها بسیج گر گفته می‌شود) نفوذ فوق العاده شخصیتی در لایه‌های بسیج دارند.
- گاهی اوقات این ویژگی‌ها در یک رهبر جمع نمی‌شوند و نظریه پرداز یک نفر است و هدایت گر نفر دیگر

۳) ایدئولوژی (نظام فکری): نظام فکری بسیج را شکل می‌دهد که هم هدف و هم وضع مطلوب را مشخص می‌کند و پیوند بین اعضا را باعث می‌شود. مسائل و چالش‌های اصلی را ایدئولوژی باعث می‌شود.

۴) سازمان: بسیج بدون سازمان نمی‌تواند به اهدافش برسد. این سازمان باید سیال، چالاک و قابل انعطاف باشد. روابط بروکراتیک در سازمان‌های بسیج لازم است، اما نباید مانع حرکت بسیج شود. روابط عاطفی و انسانی میان اعضای بسیج از عوامل مهم در پیوند نیروی انسانی آن است.

۴-۲-۳- انواع بسیج: انواع بسیج عبارتند از: (همان: ۵-۱۱)

- ۱) بسیج مقاومت
- ۲) بسیج اجتماعی
- ۳) بسیج سیاسی
- ۴) بسیج اقتصادی
- ۵) بسیج نظامی

۴-۲-۳-۱- بسیج مقاومت: (همان: ۸)

به‌کارگیری قابلیت‌های ملی و مردمی در یک کشور برای مقابله با تهدیدات نظامی هنگام تهاجم و یا حتی پس از اشغال. بسیج مقاومت عمدتاً جنبه‌های نظامی دارد و در حقیقت عبارت است از دفاع نظامی با تکیه بر غیر نظامیان. (لذا از نظر هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری، دایره تأثیرگذاری و بازیگران تفاوت‌های مختلفی با بسیج ملی دارد)

۴-۲-۳-۲- بسیج اجتماعی: (همان: ۵)

به آن دسته از فرآیندها اطلاق می‌شود که به صورت خودجوش و مردمی و خارج از کنترل دولت‌ها شکل می‌گیرد اما می‌تواند موضع حمایتی یا موضع انتقادی داشته باشد. بهترین نمونه بسیج اجتماعی خارج از اراده دولت‌ها و از موضع نقد و مخالفت با دولت‌ها، شورش‌ها و انقلاب‌های اجتماعی است و یا حرکت‌های اعتراضی لایه‌های مختلف اجتماعی علیه برخی سیاست‌های حاکم با اهداف رفورمیستی. در جدول ۱ انواع بسیج اجتماعی و کارکردهای آن بیان شده است.

جدول ۱: انواع بسیج اجتماعی، کارکردها ویژگی‌ها

بسیج اجتماعی			
نوع بسیج اجتماعی	کارکرد	ویژگی	رهبری
در حمایت از حکومت‌ها	۱- افزایش مشروعیت ۲- افزایش انسجام ملی ۳- افزایش سرمایه اجتماعی		
بر علیه حکومت‌ها	۱- نوعی حرکت رفورمیستی ۲- نوعی حرکت شورشی و تحول‌گرا ۳- نوعی حرکت انقلابی ۴- نهضت‌های استقلال طلبانه	- حرکت‌های کور ایدئولوژی و سیر تکاملی دارد	- بدون رهبری رهبری دارد -

بسیج اجتماعی به دلیل داشتن متغیرهای زیاد پیچیده‌ترین نوع بسیج است. این نوع بسیج تا حدود زیادی در آغاز راه نامحسوس است.

۴-۲-۳- بسیج سیاسی: (همان: ۵)

فرآیندهایی است که منشاء ایجاد آن دولت‌ها و حکومت‌ها هستند و اصولاً در چارچوب اراده دولت‌ها صورت می‌پذیرند. هدف بسیج سیاسی جلب ظرفیت‌های مردمی برای نیل به یک سری اهداف مورد نظر دولت‌ها است. بنابراین رهبری بسیج سیاسی با دولت‌ها است. در مقایسه با بسیج اجتماعی تفاوت در مدیریت آن است. بسیج اجتماعی خودجوش است ولی بسیج سیاسی در چارچوب اراده دولت صورت می‌گیرد. بسیج سیاسی عمدتاً معطوف به قدرت است. یعنی هدف آن توسعه قدرت، تحمیم قدرت و پایه‌های حکومت است.

۴-۳-۲- بسیج اقتصادی: (همان: ۱۱)

مجموعه‌ای از طرح‌ها و اقدامات و سازوکارها و فرآیندها برای بهره‌گیری وسیع از منابع انسانی و مادی کشور به منظور عبور از یک بحران اقتصادی و یا مقابله با یک چالش عمده اقتصادی در جامعه. اعمال برنامه‌های ریاضت اقتصادی و یا رفع نیازهای ضروری مردم.

۴-۳-۲- بسیج نظامی: (همان: ۷)

مجموعه‌ای از اقدامات است که یک دولت برای قرار گرفتن در شرایط جنگی صورت می‌دهد. در این تعریف بسیج برای ایجاد قابلیت مقابله با بحران است. بسیج نظامی در تعریفی دیگر عبارت است از بکارگیری مردم در امر دفاع (نقش اصلی را نیروهای مسلح به‌عهده دارند) و یا دفاع مبتنی بر غیر نظامیان. بسیج نظامی در دکترین بازدارندگی به مفهوم بازداشتن دشمن از اعمال تهدید و منصرف کردن او از حمله و هجوم بسیار کارآمد است. بازدارندگی برای کشورها و ملت‌هایی که با یک قدرت بزرگ ناهمگون مواجه هستند به منظور استفاده حداکثری از همه ظرفیت‌های دفاعی، باید شامل ظرفیت‌های مردمی نیز باشد. این نوع بازدارندگی را می‌توان بازدارندگی همه جانبه نامید که در بعد دفاعی آن، کشور در معرض هجوم می‌کوشد با افزایش منابع داخلی قدرت و بسیج عده (نیروهای نظامی کلاسیک و بسیج فراگیر مردمی) و عده (تسلیحات و جنگ‌افزار)، برتری قدرت بسیج یافته و در دسترس خود را بر توان نظامی بالقوه دشمن نشان دهد تا از این رهگذر او را از اقدام تجاوزکارانه یا از تداوم اشغال باز دارد. کارآیی و کارآمدی این نوع الگوی دفاعی بر عوامل زیر استوار است:

- (۱) اراده داوطلبانه مردم
- (۲) وحدت اجتماعی جامعه مورد تهاجم
- (۳) توانایی مردم در کنترل منافع خودشان
- (۴) توانایی مدافعان غیرنظامی در تأمین ملزومات مبارزه
- (۵) نقش عوامل انگیزشی

۴-۲-۴- نقش‌های دفاع مبتنی بر غیرنظامیان:

دفاع مبتنی بر غیر نظامیان می‌تواند نقش‌های زیر را ایفاء نماید: (همان: ۸)

- (۱) می‌تواند منشاء اعتراضات سمبلیک علیه اشغالگر باشد
- (۲) می‌تواند سیستم حمل و نقل و لجستیک دشمن را فلج کند
- (۳) می‌تواند با اعتصابات موردی و عمومی نیروهای اشغالگر را با چالش مدیریتی در اداره سرزمین‌های اشغال شده مواجه سازد
- (۴) می‌تواند با انتشار روزنامه‌ها و شب‌نامه‌ها عملیات روانی علیه دشمن و به نفع نیروهای خودی را سازمان‌دهی نماید
- (۵) می‌تواند خرابکاری، ترور و عملیات ویژه را علیه نیروهای دشمن سازمان دهد

- ۶) می‌تواند به عنوان ستون پنجم تلاش‌های اطلاعاتی را به نفع نیروهای خودی و علیه دشمن سازمان دهد
- ۷) می‌تواند رسانه‌های خبری و رادیو و تلویزیون مقاومت را ایجاد نماید

۴-۲-۵- کارآیی‌های دفاع مبتنی بر غیرنظامیان:

- کارآیی دفاع مبتنی بر غیر نظامیان به عوامل مختلفی بستگی دارد که عبارتند از: (شارپ، ۱۳۷۲: ۱۴۰-۱۴۳)
- ۱) قرار گرفتن اراده مردم بر دفاع در مقابل حمله دشمن
  - ۲) استحکام داخلی جامعه مورد تهاجم
  - ۳) توانایی مردم و موسسات به حفظ کنترل خود در منافع قدرت و محروم نمودن مهاجم از دست‌یابی به آنها
  - ۴) میزان توان مدافعان و محروم ساختن مهاجم از دست‌یابی به اهداف حمله
  - ۵) توان مدافعان غیرنظامی در اجرای ملزومات کارآیی مبارزه مسالمت‌آمیز از جمله حفظ دیسپلین عدم خشونت و تداوم مبارزه علی‌رغم سرکوب
  - ۶) مهارت مدافعان در تشدید ضعف‌های سیستم و رژیم مهاجم

۴-۲-۶- نظریات مقام معظم رهبری در مورد بسیج:

- ۱) ایشان به بسیج ده‌ها میلیونی معتقد هستند که مکمل ارتش بیست میلیونی است
- ۲) از نظر ایشان بسیج پدیده‌ای در حال توسعه، در حال نوزایی و در حال گسترش (جغرافیایی، جمعیتی، کمی، کیفی) است
- ۳) از نظر ایشان هرکس به انقلاب اسلامی معتقد است او یک بسیجی است

۴-۲-۷- ارکان بسیج در اندیشه سیاسی امام خمینی^(ع):

- بسیج مردمی درون‌مایه اصلی نهضت امام خمینی است و از همین روی می‌توان آن را یکی از ارکان محوری اندیشه سیاسی امام خمینی دانست. به این ترتیب ارکان بسیج در اندیشه سیاسی امام خمینی عبارتند از: (دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۴: ۱۵)
- ۱) بسیج یک راهبرد ملی است: با این رویکرد مهمترین راه دسترسی به اهداف ملی در چارچوب ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مردمی جامعه است.
  - ۲) یک مکتب است: نظام ارزشی و ایدئولوژیک حاکم بر رفتارها و کردارهای اجتماعی که مبتنی بر اسلام ناب محمدی(ص) است.
  - ۳) توده‌های مردم مرکز ثقل بسیج است. امام بسیج را بر شانه‌های مردم استوار می‌کنند.
  - ۴) اسلام ناب محمدی(ص) نظام فکری بسیج است (هرجا بسیج از اسلام فاصله گرفت مردود است)
  - ۵) رهبری بسیج از آن ولی فقیه است
  - ۶) سازمان‌یافتگی: سازمان آن مانند سازمان‌های بروکراتیک نیست بلکه شرایط زیر را دراد:
    - منطبق بر شرایط خاص بسیج
    - از نوعی پویایی و انعطاف برخوردار است
    - می‌تواند در چارچوب یک سازمان آشکار، نیمه رسمی و یا حتی در صورت لزوم به عنوان یک سازمان نیمه آشکار انجام وظیفه کند
    - می‌تواند خود را به یک سازمان فرهنگی یا حزب سیاسی یا مؤسسه بزرگ اقتصادی تبدیل و انجام وظیفه نماید
  - ۷) دکترین بسیج به عنوان دکترین سازمانی، دفاع همه‌جانبه است
  - ۸) کارکرد توسعه‌ای دارد
  - ۹) رویکر فراملی دارد
  - ۱۰) داوطلبانه است

۴-۳- بررسی وضعیت سواحل جنوب شرق کشور:

سواحل جنوب شرق کشور شامل سواحل دو استان هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌گردد که به ترتیب مشرف بر خلیج همیشه فارس و دریای عمان است. این سواحل به دلیل دسترسی بلاواسطه به آبهای آزاد جهان از اهمیت ویژه‌ای برای ج.ا.ایران برخوردارند و از آنجا که مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا آمریکا را به عنوان اصلی‌ترین تهدید جمهوری اسلامی ایران تعیین فرموده‌اند، سواحل جنوب شرق کشور به عنوان اصلی‌ترین و مهمترین نقطه مقابله با تهدیدات نظامی فرامنطقه‌ای به‌شمار می‌رود. برخی از تدابیر مقام معظم رهبری در خصوص سواحل جنوب شرق و تهدیدات دریایا پایه به شرح زیر است:

- ۱) امروز حساس‌تر از همه‌ی مناطق مرزی کشور، منطقه‌ی مرزی جنوب و کرانه‌های طولانی و ممتد دریایی کشور عزیزمان در آن منطقه است که از لحاظ حساسیت بین‌المللی و موقعیت سوق‌الجیشی و از نظر اقتصادی و سیاسی و دیگر جنبه‌ها، برای سرنوشت کشور کمال اهمیت را داراست. فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) ۱۳۶۸/۸/۹
- ۲) امروز دشمن ما فلان کشور همسایه خلیج فارس نیست. دشمنی که ما احتمال حمله و تهدید او را می‌دهیم کسی است که در اقیانوس‌ها گسترش یافته است. بنابراین، کار خیلی مهم است. فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) ۱۳۶۸/۸/۹

۳) دریا را دست کم نگیرید، خیلی مهم است و اگر چنانچه ما یک مساله ای در دریا داشته باشیم دشمن این ریسک را نمی‌کند که از خلیج فارس اقدامی بکند، جنگ نامتقارن است، هرچه بخواهد دوردست تر خواهد رفت.

- فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) ۱۳۶۸/۸/۹
- با عنایت به موارد پیش گفته، برابر مطالعه انجام شده توسط سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، وضعیت آمایش سرزمینی دو نیمه شمال غربی و جنوب شرقی کشور به شرح زیر است: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۳: ۱۴۳)
- ۱) وسعت: ۵۵ درصد وسعت کشور در نیمه جنوب شرقی و ۴۵ درصد آن در نیمه شمال غربی واقع شده است

۲) جمعیت: ۸۹/۸ درصد جمعیت کشور در نیمه شمال غربی و حدود ۱۰/۲ درصد آن در نیمه جنوب شرقی استقرار یافته است.

۳) شاغلین: حدود ۱۳ درصد از کل شاغلین کشور در نیمه جنوب شرقی و ۸۷ درصد از شاغلین کشور در نیمه شمال غربی مشغول به کار هستند

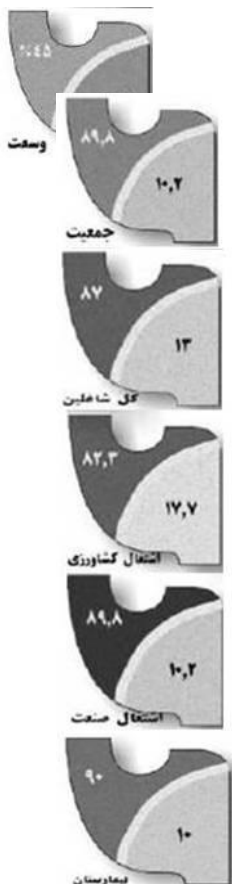
۴) اشتغال در بخش کشاورزی: از کل شاغلین در بخش کشاورزی کشور، ۸۲/۳ درصد در نیمه شمال غربی و ۱۷/۷ درصد در نیمه جنوب شرقی مشغول به کار هستند

۵) اشتغال در بخش صنعت: از کل شاغلین در بخش صنعت کشور، ۸۹/۸ درصد در نیمه شمال غربی کشور و ۱۰/۲ درصد در نیمه جنوب شرقی مشغول به کار هستند

۶) بیمارستان: حدود ۹۰ درصد از بیمارستان‌های کشور در نیمه شمال غربی و ۱۰ درصد در نیمه جنوب شرقی قرار دارد (تقریباً با نسبت جمعیت تناسب دارد)

۷) دانشجو: حدود ۹۲ درصد از جمعیت دانشجویان کشور در نیمه شمال غربی و حدود ۸ درصد آنها در نیمه جنوب شرقی مشغول تحصیل هستند

۸) سیلو: حدود ۵ درصد از سیلوهای کل کشور در نیمه جنوب شرقی و ۹۵ درصد آنها در نیمه شمال غربی بنا شده‌اند

(۹) سردخانه: حدود ۱۶ درصد از سردخانه‌های کشور در نیمه جنوب شرقی و ۸۴ درصد آنها در نیمه شمال غربی بنا شده‌اند.

(۱۰) باسوادی: حدود ۸۲/۰۸ درصد از ۱۰/۲ درصد جمعیت کشور که در نیمه جنوب شرقی مستقر هستند باسوادند و در نیمه شمال غربی حدود ۸۶/۰۴ درصد از ۹۸/۸ درصد جمعیت کشور که در این بخش استقرار یافته‌اند با سواد هستند.

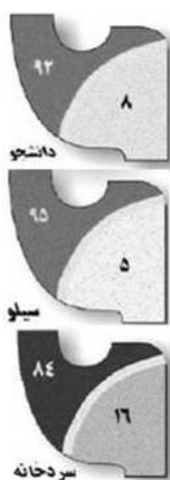
(۱۱) مرز آبی: ۷۰ درصد از مرز آبی کشور در نیمه جنوب شرقی امتداد دارد و فقط ۳۰ درصد آن در نیمه شمال غربی امتداد یافته است.

در واقع آنچه که در بالا آورده شد همه وضعیت سواحل جنوب شرق کشور نیست، لیکن از آمارهای فوق می‌توان وضعیت توسعه این

بسیج دریایی قابل بهره‌گیری هستند را تبیین

منطقه و کمیت و کیفیت منابعی را که به منظور بهره‌گیری در نمود.

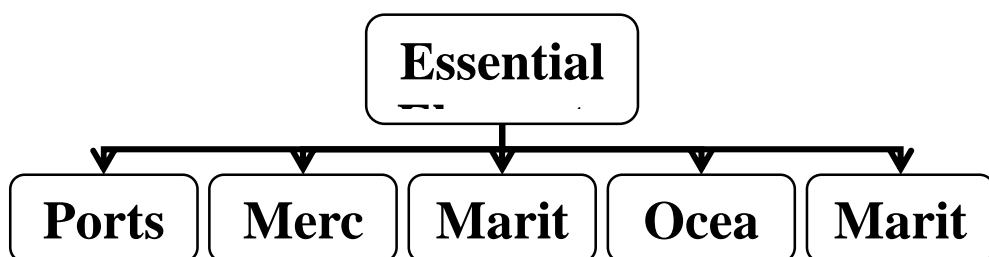
متمرکز توانایی‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، اهداف ملی در بخش دریایی بر روی یک پایه (Thayer Mahan-2004:chapter1) شکل

۴-۴- راهبرد دریایی:

راهبرد دریایی عبارت است از به‌کارگیری برنامه‌ریزی شده و منابع تکنولوژیک و فکری یک ملت برای تأمین امنیت و تحقق بلند مدت. پنج عنصر اساسی از استراتژی دریایی عبارتند از:

- (۱) بنادر
- (۲) بازرگانی دریایی
- (۳) صنایع دریایی
- (۴) منابع و ذخایر اقتصادی اقیانوسی
- (۵) نیروی دریایی
- ناوگان دریایی
- قدرت هوایی
- زیرساخت‌های دریایی ساحلی

شکل ۱: عناصر

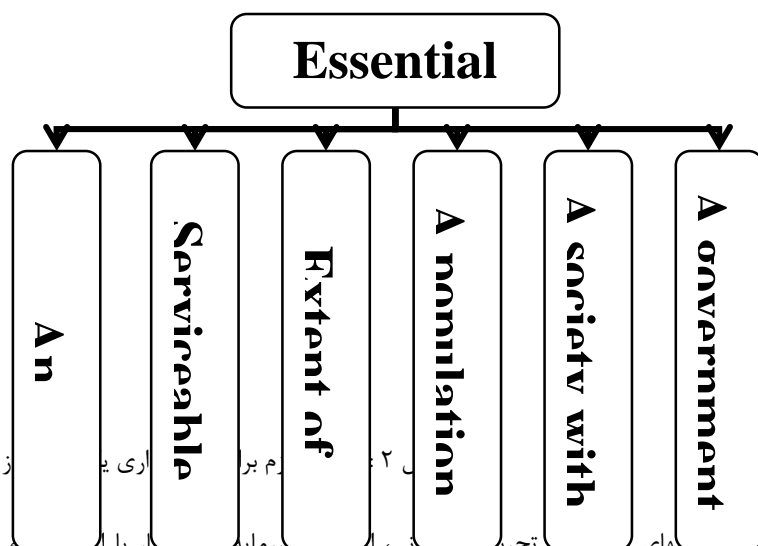
۵-۴- قدرت دریایی:

عبارت است از مجموعه توانایی‌های یک ملت در استحصال منافع خویش از دریاها و اقیانوسها با بکارگیری مناطق دریایی برای فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی در زمان صلح یا جنگ به منظور نیل به مقاصد و اهداف ملی. (تبریزی اصل، ۱۳۸۶: ۲۰) قدرت دریایی در مفهومی دقیق‌تر فراتر از

قدرت نظامی دریایی است. قدرت دریایی توانایی‌های یک ملت را در حمایت از اهداف سیاسی، اقتصادی و نظامی از طریق کنترل دریاها بیان می‌نماید. اجزای اصلی قدرت دریایی عبارتند از: (Thayer Mahan-2004:chapter 6)

- (۱) ناوگان نظامی،
  - (۲) علوم دریایی اقیانوسی،
  - (۳) صنایع دریایی اقیانوسی
  - (۴) بازرگانی دریایی.
- ماهان معتقد است برای برخورداری یک کشور از قدرت دریایی ۶ شرط لازم است: (شکل ۲)

- (۱) موقعیت جغرافیایی برتر
- (۲) سواحل قابل استفاده با منابع طبیعی فراوان و آب و هوای مطلوب
- (۳) وسعت آبهای سرزمینی
- (۴) جمعیت مناسب برای دفاع از آبهای سرزمینی
- (۵) جمعیت با استعداد دریانوردی و فعالیت‌های بازرگانی
- (۶) دولت ساحلی با توانایی چیره شدن و تسلط بر دریا

نیروهای نظامی دریایی کشور به واسطه نیروهای تجزیه و تحلیل، سرمایه‌های بسیار با ارزش کشورهای هستند که صاحب صنعت دریانوردی هستند. بیشتر کشورهای دنیا (مانند انگلستان، پاکستان، هند و ...) برای این نیروها پس از بازنشستگی برنامه دارند و آنها را در بخش‌های سیاسی، فنی، اقتصادی و تجاری مرتبط با دریا بکار می‌گیرند. این بخش‌ها شامل: (فرا تحلیل)

- (۱) بخش‌های سیاست گذاری دریایی
- (۲) تمامی سطوح مدیریتی صنایع دریایی
- (۳) تمامی سطوح اجرایی صنایع دریایی
- (۴) نیروی انسانی دریانورد در تمامی ارگان‌های دریایی و در تمامی سطوح

۵- تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

با عنایت به آنچه آورده شد، تهدید نظامی علیه ج.ا.ایران تهدید نیروهای فرمانطقه‌ای به ویژه آمریکای جنایتکار و ایادی او خواهد بود که از طریق دریا متصور است. در این شکل از تهدیدات، دفاع مبتنی بر اصول جنگ ناهمگون (ناهمطراز) قابل پیش‌بینی است. لذا در رویارویی با تهدیدات

فرمانطقه‌ای به ویژه در دریا فراهم کردن سازوکار جنگ ناهمگون الزامی است. یکی از ویژگی‌های جنگ ناهمگون که معمولاً بیشتر از سوی مدافع مورد استفاده قرار می‌گیرد، نبود مرز مشخص میان امور و عملیات نظامی و شخصی است. تجربه ۸ سال دفاع مقدس نیز بیان‌گر آن است که مهار کردن نیروهای اطلاعاتی که در پوشش مردم بومی مثل چوپانان و ... اقدام به جمع‌آوری اطلاعات می‌نمایند، بسیار دشوار است و ایجاد چنین شرایطی در دریا نیز امکان‌پذیر است. البته ایجاد شرایط مشابه زمین، در دریا دشوارتر و پرهزینه‌تر است، لیکن با بسیج دریایی امکان‌پذیر.

جمعیت یکی از عوامل بسیار مؤثر در جهت افزایش امنیت در مرزهای کشور است. افزایش شهرهای ساحلی با امکانات مناسب زیستی منجر به افزایش جمعیت در سواحل کشور گردیده و بستر مناسبی را برای افزایش فعالیتهای دریایی در این مناطق فراهم می‌آورد و به تبع آن افزایش جمعیت در سواحل و دریا، شرایط افزایش امنیت را فراهم می‌آورد. بدین منظور اعمال سیاستهای لازم از سوی دولت به منظور فراهم آورد تسهیلات و تشویق مردم برای استقرار در سواحل کشور ضروری است. افزایش تعداد شهرهای ساحلی، بستر مناسبی را برای ناامن ساختن سواحل و آبهای کشورمان در جهت مقابله با نیروهای مهاجم را فراهم می‌آورد.

مردم ساحل نشین از آنجا که بصورت سنتی با دریا آموخته هستند، بطور بالقوه بستر را برای بسیج مردمی به منظور دفاع ناهمگون دریایی فراهم می‌آورند. این مردم همچنان بصورت سنتی در دریا حضور دارند و به همین علت حضور و تداوم آنها در دریا بسیار متأثر از شرایط آب و هوایی است. ساحل نشینان سرمایه‌های ارزشمندی هستند که در صورت توسعه دادن آنها، نه تنها قادرند اقتصاد کشور را در زمینه فعالیتهای دریایی متحول سازند، بلکه در دفاع دریایی ناهمگون نقش بسیار ارزشمندی را ایفاء خواهند کرد. با بهره‌گیری از بسیج مردم ساحل نشین و توسعه آنان در این بخش، به راحتی می‌توان به موارد زیر دست یافت:

- ۱) یافتن موقعیت دقیق نیروهای دشمن
- ۲) بکار بستن تاکتیک‌های دفاع دریایی ناهمگون در قالب بکارگیری شناورهای تندرو
- ۳) بکار بستن تاکتیک‌های دفاع دریایی ناهمگون به منظور ایجاد و افزایش توان بازدارندگی
- ۴) حمله به مراکز ثقل نیروهای دشمن در قالب تاکتیک‌های دفاع دریایی ناهمگون
- ۵) توسعه فعالیتهای اطلاعاتی به منظور افزایش اشراف اطلاعاتی در منطقه
- ۶) ناامن ساختن کرانه‌ها، آبهای ساحلی، منطقه ویژه اقتصادی و حتی آبهای عمیق
- ۷) حفظ شبکه مخابراتی نیروهای خودی
- ۸) آماد رسانی چابک
- ۹) برقراری شبکه مطمئن امداد و نجات
- ۱۰) توسعه فعالیتهای دریانوردی ساحلی: فعالیتهای دریانوردی ساحلی را می‌توان در گروههای زیر توسعه بخشید:
  - ۱) توسعه فعالیتهای دریانوردی ساحلی
  - ۲) فعالیتهای صیادی (شیلات)
  - ۳) فعالیتهای تجاری و اقتصادی (حمل کالا و مسافر)
  - ۴) فعالیتهای سیاحتی (ورزشی، تفریحی - توریستی)

سواحل جنوبی کشور که به لحاظ تهدید نظامی از سوی نیروهای فرمانطقه‌ای مستعدتر از سواحل شمالی کشور هستند، به لحاظ فعالیتهای صیادی نیز بسیار مستعد می‌باشند. افزایش فعالیتهای صیادی در این نواحی ضمن توسعه اقتصاد غیر نفتی، این نواحی از آبهای کشور را برای فعالیتهای دشمن (شامل یگانهای سطحی و زیرسطحی) به شدت ناامن می‌نماید. گذشته از خلیج همیشه فارس که به دلیل عمق کم محل مناسبی برای فعالیت زیردریایی‌های سنگین دشمن نیست، آبهای دریای عمان و اقیانوس هند به دلیل برخورداری از عمق مناسب، شرایط مناسبی را برای انجام فعالیتهای زیرآبی دشمن مهیاء می‌نماید. وجود شناورهای صیادی کشورمان که به‌طور مرتب اقدام به گستردن تور و دام‌های صیادی در این نواحی می‌نمایند، ضمن ناامن سازی این مناطق برای فعالیت زیردریایی‌های دشمن، احتمال شناسایی آنها توسط عوامل اطلاعاتی کشورمان را به شدت افزایش می‌دهد و امکان بهره برداری از این شناورها را برای طرح‌ریزی حملات دریایی به نیروهای دشمن فراهم می‌سازد.

همین‌طور افزایش فعالیت‌های تجاری و ورزشی، موجب افزایش تعداد شناورهایی از این دست در آبهای ساحلی کشورمان و حتی کشورهای همسایه گردیده و فرصت مناسبی را فراهم می‌آورد تا نیروهای نظامی در قالب تاکتیک‌های نبرد ناهمگون، دشمن را مورد حمله غافلگیرانه قرار دهند. افزایش فعالیت‌های ورزشی که در آن از شناورهای مسابقه‌ای تندرو استفاده می‌شود، حضور هرگونه شناور تندرو را در آبهای ساحلی کشورمان توجیه می‌نماید و امکان شناسایی شناورهای تندرو نظامی از غیر نظامی را به شدت دشوار می‌نماید. در چنین شرایطی مدافعان کشورمان قادر خواهند بود با در نظر گرفتن نوع تهدید دشمن، او را با دقت و احتمال اصابت بیشتری درگیر نمایند.

هرچقدر مناطق دریایی کشورمان پرتددتر و مملو از دریانوردان بومی ایرانی باشد، این مناطق برای مهاجمان ناامن گردیده و نقطه ایستایی و تجمع نیروهای مهاجم دورتر از سواحل کشورمان تعیین می‌گردد. ایجاد چنین شرایطی می‌تواند نیروهای مهاجم را با مشکلات زیر مواجه سازد:

- (۱) تعیین نقاط تجمع و ایستایی ناوگان نظامی بسیار دورتر از ساحل هدف
- (۲) تشدید مشکلات مربوط به جمع آوری اطلاعات
- (۳) کاهش برد مؤثر سلاح‌ها
- (۴) ناکارآمدی سلاح‌های برد کوتاه و حتی برد متوسط
- (۵) پرهزینه شدن جنگ به واسطه بکارگیری سلاح‌های برد بلند (این سلاح‌ها گرانتر از سلاح‌های برد کوتاه و متوسط هستند)
- (۶) افزایش اقدامات مراقبتی (حتی در نقاط ایستایی دور) و به تبع آن تحلیل نیروی انسانی
- (۷) عدم امکان شناسایی سمت تهدید احتمالی
- (۸) محدودیت شدید زیرسطحی‌ها در انجام هرگونه اقدامات مخفی و خرابکارانه در آبهای کم عمق و عمق متوسط.
- (۹) طولانی شدن جنگ
- (۱۰) افزایش هزینه‌های جنگ
- (۱۱) کاهش شدت حملات

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، موقعیت جغرافیایی برتر، سواحل قابل استفاده با منابع طبیعی فراوان و آب و هوای مطلوب، وسعت آبهای سرزمینی، جمعیت مناسب برای دفاع از آبهای سرزمینی، جمعیت با استعداد دریانوردی و فعالیت‌های بازرگانی، دولت ساحلی با توانایی چیره شدن و تسلط بر دریا از جمله ملزومات برخوردار یک کشور از قدرت دریایی است. لیکن با بررسی وضعیت سواحل جنوب شرق کشور می‌توان موارد زیر را برشماری کرد:

- (۱) بیشترین سهم کشور از مرزهای آبی متعلق به سواحل جنوبی کشور است که سواحل جنوب شرق در آن سهم بسزایی دارند.
- (۲) تنها سواحل کشور که از مزیت مجاورت بلاواسطه با آبهای آزاد جهان برخوردارند، سواحل جنوب شرق هستند.
- (۳) سواحل جنوب شرق کشور به لحاظ فرهنگی، اقتصادی، فنی، جمعیتی، زیرساخت‌های شهری و اجتماعی و توسعه سیاسی متناسب با ظرفیت‌های موجود در آن و اقدامات مرتبط با توسعه پایدار ملی به شکل متوازن توسعه نیافته است و می‌توان چنین تلقی نمود که ظرفیت‌های آن همچنان بکر باقی مانده است.
- (۴) در صورت توسعه این بخش از سواحل کشور با رویکرد به توسعه دریا محور و توجه به سهم مشارکت مردم در این فرآیند، امکان سازماندهی و توسعه بسیج ملی در این منطقه تقویت خواهد شد.

حال با در نظر گرفتن این موضوع که:

- (۱) دکترین بسیج به عنوان دکترین سازمانی، دفاع همه‌جانبه است
- (۲) بسیج رویکرد فراملی دارد
- (۳) اساساً در جمهوری اسلامی ایران امری داوطلبانه است

اگرچه ظرفیت‌های موجود در سواحل جنوب شرق کشور قابل بهره‌گیری در جهت سازماندهی و توسعه بسیج دریایی می‌باشد، لیکن در صورت توسعه متوازن این سواحل با رویکرد دریا محور، می‌توان ساختار بسیج دریایی بسیار قدرتمند را در منطقه اقیانوس هند سازماندهی کرد و در مقابله با تهدیدات فرامنطقه‌ای مورد استفاده قرار داد و از این طریق بستر توسعه امنیت ملی به ویژه در دریا و سواحل جنوب شرق کشور را فراهم ساخت. همانگونه که مقام معظم رهبری تصریح فرموده‌اند، دریا را نباید دست کم گرفت، دریا خیل مهم است و به همین واسطه پرداختن به بسیج دریایی نیز بسیار مهم و ضرور می‌باشد. همچنین سواحل جنوب شرق کشور به واسطه مجاورت با آبهای آزاد جهان از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است، بنابراین سازماندهی بسیج دریایی در این مناطق باید در زمره اولویت‌های ملی و نظامی قرار گیرد.

از آنجا که به تعبیر امام خمینی^(ع) نوده‌های مردم مرکز ثقل بسیج هستند، بنابراین وضعیت کنونی موجود در سواحل جنوب شرق کشور که سهم بسیار اندکی از جمعیت ملی را به خود اختصاص داده است، برای بهره‌گیری بیشینه از توان و ظرفیت بسیج ملی ناکافی ارزیابی می‌گردد و لازم است توسعه شهرهای ساحلی و افزایش استقرار جمعیت در این مناطق در دستور کار قرار گیرد.

۶- نتیجه:

از مجموع آنچه که تاکنون مورد بحث قرار گرفت می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

- ۱) توجه به دریا و دفاع دریایی بسیار حائز اهمیت است و نباید آن را دست کم گرفت
- ۲) دشمن ما کسی است که در دریاها گسترش یافته است
- ۳) دفاع دریایی ج.ا.ایران از نوع ناهمگون خواهد بود
- ۴) سواحل (شکل، گستردگی، توسعه یافتگی و ...) در دفاع دریایی ناهمگون نقش ویژه‌ای ایفاء می‌نمایند.
- ۵) دفاع دریایی ناهمگون با بهره‌گیری از بسیج نظامی و دفاعی در دریا ره‌یافت مطلوب‌تر و موفق‌تری را به دنبال خواهد داشت.
- ۶) سواحل جنوب شرق کشور فاقد توسعه یافتگی مطلوب برای بهره‌گیری حداکثری از بسیج دریایی می‌باشند
- ۷) در صورت توسعه متوازن سواحل جنوب شرق کشور با رویکرد دریا محور می‌توان ظرفیت‌های بسیج دریایی را به میزان قابل توجهی افزایش داد و امنیت مرزهای دریایی این منطقه را توسعه بخشید
- ۸) در صورت بهره‌گیری از بسیج دریایی سازماندهی شده می‌توان به موارد زیر دست یافت:
  - افزایش اشراف اطلاعاتی در منطقه اقیانوس هند و آبراه‌ها و دریاهای متصل به آن
  - وادار کردن دشمن به دورایستایی
  - کاهش اثربخشی زیردریایی‌های دشمن
  - کاهش اثربخشی سلاح‌های برد کوتاه و تاکتیکی دشمن (به دلیل مجبور شدن به دورایستایی)
  - کاهش تلفات نیروهای خودی
  - افزایش امنیت مناطق دریایی کشور
  - افزایش تنوع به کارگیری تاکتیک‌های جنگ ناهمگون
  - کاهش هزینه‌های جنگ برای خودی
  - افزایش هزینه‌های جنگ برای دشمن
  - امکان طولانی کردن جنگ و ایجاد زمان به نفع خودی
  - افزایش توان بازدارندگی کشور
  - ایجاد خلل در استراتژی دشمن

به این ترتیب اهمیت حضور در دریا مشخص می‌گردد. حضور در دریا اولین شرط دریانوردی است و برای دفاع دریایی ناهمگون، دریانورد یکی از مهمترین ملزومات است. ضرورت ندارد دریانورد الزاماً نظامی باشد، همینقدر که ایرانی باشد و آموزش‌های دریایی را با کیفیت لازم دریافت کرده باشد و ضمناً از تجربه دریانوردی برخوردار باشد، کمک بسیار مؤثری در دفاع دریایی ناهمگون خواهد بود.

سیاست‌های دولت در خصوص کاهش تهدیدات و افزایش توانایی یک کشور در دفاع ناهمگون دریایی بسیار مهم است و برای افزایش حضور در دریا با بهره‌گیری از ناوگان تجاری و نظامی ساحلیانجام اقدامات زیر ضروری است:

- افزایش جمعیت ساحل نشین: بدین منظور دولت باید سیاستهایی را اتخاذ نماید تا مشوق‌های لازم برای ساحل نشینی وجود داشته باشد.

- آمایش شهرها و دهات در نوار ساحلی می‌بایست به‌گونه‌ای مدیریت شود که ضمن برخورداری از پدافند لازم، سیاست‌های دفاع دریایی ناهمگون را تقویت نماید.

- به منظور ایجاد بستر مناسب برای دریانوردی می‌توان از طریق افزایش یارانه‌ها و کاهش قیمت تجهیزات در بخش دریانوردی به عنوان مشوق، ساحل نشینان را تشویق نمود تا به کسب و کار و تجارت دریایی بپردازند و به این واسطه در دریا حضور یابند.

- پشتیبانی از صنعت توریسم در بخش دریایی و اختصاص یارانه‌ها و فرصت‌های مناسب برای سرمایه گذاری در این بخش، این فرصت را مهیاء می‌نماید تا از فرصت‌های مناسب موجود در سواحل کشور بیشتر بهره ببریم و حضور پررنگ‌تری در دریا داشته باشیم.

- دولت می‌بایست سازمان بنادر و دریانوردی و سایر ارگان‌های دریایی کشور را ملزم نماید تا بخشی از نیروی کاری مورد نیاز خود را در تمامی سطوح از باننشستگان نیروی دریایی کشور تأمین نماید. این اقدام کمک می‌نماید تا تجربه و دانش دریانوردی افراد که برای دستیابی به آن سرمایه قابل توجهی صرف شده است، به راحتی صرفنظر نشود و در راستای افزایش امنیت ملی مجدداً بکار گرفته شود.

- لازم است سازمان صنایع دریایی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح در کنار سایر صنایع دریایی کشور در جهت طراحی و ساخت تجهیزات دریانوردی مناسب آبهای ساحلی در هر دو بخش خصوصی و نظامی جهت کاربردهای زیر اقدام نماید:

- صیادی
- حمل و نقل کالا
- حمل و نقل مسافر

- تفریحی
- ورزشی
- نظامی:
- هجومی
- اطلاعاتی

اگرچه کیفیت حضور در دریا بسیار مهم است، لیکن کمیت حضور در دریا نسبت به آن اولویت دارد و چنانچه می‌خواهیم در دریا دفاع کنیم، ابتدا باید بتوانیم در دریا حضور داشته باشیم و لازمه این حضور داشتن پیشینه و تجربه دریانوردی و اعمال سیاست‌های مناسب از سوی دولت و صنایع دریایی مرتبط است. بخش نظامی نیز باید برای به‌کارگیری مؤثر بخش غیر نظامی طرح داشته باشد و برای این طرح‌ریزی فردا دیر است. فراموش نکنیم در خاتمه جنگ شاید بتوان تسلیم شدگان را بخشید، اما غافلگیر شدگان را هرگز، پس تا فرصت داریم بیاندیشیم و طراحی کنیم تا غافلگیر نشویم.

اگر بخواهیم آنچه را که گفته شد در یک جمله خلاصه کنیم، به مفهوم بسیج می‌رسیم. یعنی بسیج ساحل نشینان، امکانات، ارگان‌ها و صنایع ذریبط مسئول (باواسطه و بلاواسطه) و حتی دولت و مسئولین کشور (یعنی همه ارکان بسیج) در جهت دفاع همه جانبه دریایی به سبک ناهمگون از تمامیت ارضی ایران اسلامیدر مناطق دریایی کشور.

۷- فهرست منابع فارسی و انگلیسی:

- ۱- بشریه- حسین- انقلاب اسلامی و بسیج سیاسی- انتشارات دانشگاه تهران- چاپ ششم- تهران- ۱۳۸۴
- ۲- تبریزی اصل- ابراهیم- استراتژی و مبانی قدرت دریایی- دانشکده فرماندهی و ستاد آجا- تهران- ۱۳۸۶
- ۳- چارلز- از بسیج تا انقلاب- پژوهشکده امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی- تهران- ۱۳۸۵
- ۴- دفتر آمایش و برنامه ریزی منطقه‌ای- مقایسه دو نیمه شمال غربیو جنوب شرقی ایران- سازمان مدیریت و برنامه ریزی- تهران- ۱۳۸۳
- ۵- رزمخواه- محمدرضا- مقدمه‌ای بر جنگ نامتقارن- دانشکده فرماندهی و ستاد آجا- تهران- ۱۳۸۵
- ۶- مبانی و ابعاد بسیج ملی- دانشگاه عالی دفاع ملی- تهران- ویرایش چهارم- بهمن ۱۳۸۸

7- Etzioni, A, the active society, new york, free press, 1968

8- International energy agency (IEA)- 2010 report

9- Thayer Mahan- Alfred, "The Influence of Sea Power Upon History", www.gutenberg.org- September 26, 2004-[eBook #13529]

